 ARHIPELAG XXI PRESS, TÎRGU MUREȘ, 2015, ISBN: 978-606-8624-21-1

GENDER STEREOTYPE – NOTES ON LINGUISTIC SEXISM IN ROMANIAN, ITALIAN AND FRENCH

Mirela Aioane

Assoc. Prof., PhD, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: This article examines some aspects of linguistic sexism in three Romance languages: Romanian, Italian and French, focusing on sexist, discriminatory forms, created following an androgin principle, based on placing the masculine presence in the centre of the linguistic universe, generating gender stereotypes. Gender stereotype is a notion created in the U.S.A. in the 1960s, while studying the differences between genders masculine/feminine in language, which generated profound discrimination in the linguistic representation of the woman in comparison to the man. The concept of gender, also emerged in America, represents a plurality of social and cultural peculiarities which define their belonging to one of the sexes. We address nouns designating feminine professions, leading to including the feminine gender into the masculine one, common automatism in the three Romance languages, also stressing the contribution of some famous linguists who have tried to revolutionize this mechanism, a change in favour of the feminine gender, wishing for linguistic visibility of the "feminine" to be equal to the "masculine" one (Alma Sabatini, Cecilia Robustelli, Sergio Lepri, Massimo Arcangeli, Mariana Flaișer, Anne-Marie Houdebine-Gravaud). Special attention will be granted to adjectives and phrases strictly referring to feminine gender in opposition with the same masculine adjectives, by using illustrative examples emphasizing the obvious semantic differences as well as the negative/ positive connotations, along with their implicit social consequences. We refer to professions done by women both from a diachronic and a synchronic view point, professions considered masculine, hereby pointing out the grammatical asymetries in the three Romance languages. Part of the article is dedicated to masculine/feminine asymetries in men and women's language, that is: the use of diminutives, of certain appelations, concluding with woman identification with respect to man, the prioritary presence of the masculine in opposing pairs - M/F, stereotypes repetitively imposed by mass media, further assimilated, shared and protected, as a linguistic and behavioural norm, by most of the population.

Keywords: gender stereotype, masculine, feminine, grammatical asymetry, discrimination, names-professions.

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

Preliminarii-conceptul de *gender*.

Conceptul de „sexism lingvistic", „*gender*" a fost creat în anii 1960-1970 în Statele Unite în cadrul studiilor privind diferențele de gen M/F în limbaj. Începea, așadar, o accentuată discriminare în modalitatea de reprezentare a femeii față de bărbat, prin intermediul limbajului. Putem afirma împreună cu Jean Delumeau[1] că „reacția masculină față de al doilea sex a fost întotdeauna contradictorie, oscilând între atracție și repulsie, între înminuare și ostilitate", femeia fiind marginalizată de milenii în societate, locul ei considerându-se a fi lângă familie, supusă consortului, și nu în societate, alături de bărbat. Aristotel, în *Poetica*[2], recomanda scriitorilor vremii, ca în alegerea unui caracter, să se aibă în vedere „ori vorba, ori fapta eroului…care [...] oglindesc un caracter ales. Această calitate se întâlnește la persoanele de orice categorie, aleasă poate fi și o femeie și chiar un rob, măcar că femeia e mai curând o ființă inferioară..."

Un pasaj din Sfânta Scriptură (din Noul Testament) mult comentat și astăzi, legat de interdicția impusă femeilor de a predica în biserică și de a comenta cu păreri personale pasajele citite, ne demonstrează cât de vechi sunt rădăcinile discriminării femeii. În Faptele Apostolilor în capitolul 18 (8-10) citim că Apostolul Pavel a dus în Corint cuvântul evangheliei, formând în oraș o mare comunitate creștină. A adresat Corintenilor două dintre scrisorile sale cele mai importante. Din prima scrisoare aflăm și indicațiile pe care le dă Pavel femeilor: le impune tăcerea în biserică (1 Corinteni, 14, 34-35): *Ca în toate Bisericile sfinților, femeile voastre să tacă în biserică, căci lor nu le este îngăduit să vorbească, ci să se supună, precum zice și Legea. Iar daca voiesc să învețe ceva, să întrebe acasă pe bărbații lor, căci este rușinos ca femeile să vorbească în biserică.*[3]

Într-un foarte interesant articol, Massimo Arcangeli[4] amintește că în Italia anilor '70, considerați ani de emancipare feminină, se difuzează filmul lui Giuseppe Bertolucci (1977) *Berlinguer ti voglio bene* în care un personaj masculin, misogin pune următoarea întrebare: "Polle la donna permettisi di pareggiare coll'omo? No", însă este contrazis de un personaj feminin îndrăzneț cu replica: *si* (ba da).

[1] J., Delumeau, Frica în occident (sec.XIV-XVIII). O cetate asediată, București, Editura Meridiane,1986, p.193, apud Mariana Flaișer, Nume de profesii și profesioniști, Iași, Demiurg, 2009, p.89
[2] Aristotel, Poetica, București, Editura IRI, 1998, p.84
[3] Noul Testament, traducere pr. Alois Bulai și pr. Anton Budău, Iași, Sapientia, 2002, p.393
[4] M., Arcangeli, Cercasi Dante disperatamente, cap.7. Tremate, tremate...Stregate dal gender, Roma, Carocci, 2012, pp.142-144

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

Profesii feminine-în diacronie/sincronie.

Tradițiile culturale, mentalitatea unei anumite epoci, multe prejudecăți, existente și în prezent asupra calităților dar și slăbiciunilor sexului frumos, au determinat decretarea unor legi care limitau sau interziceau dreptul femeii de a munci sau de a exercita unele profesii, considerate doar masculine. Astfel, cele mai populare profesii feminine erau și sunt și astăzi cele legate de croitorie, bucătărie, curățenie, îngrijirea copiilor, educația tinerilor, îngrijirea bolnavilor și a bătrânilor sau înveselirea bărbatului:[5] *cusătoreasă, croitoreasă, modistă, slujnică, spălătoresă, bucătăreasă, măturăreasă (în DEX măturătoare), femeie de serviciu, ospătăriță, servitoare, menajeră, fată în casă, hangiță, picoliță, barmaniță, moașă, doică, bonă*, mai nou, *baby sitting*, apoi, *guvernantă, educatoare, dăscăliță, profesoară, frizeriță, coafeză, manichiuristă, infirmieră, doftoroaie, vrăciță, cântăreță, dansatoare, actoriță, damă de companie, curtezană, țiitoare, animatoare, topless, stripteuză, vrăjitoare, fermecătoare* etc, dar și recentele împrumuturi din engleză, anglicisme, care se adaptează mai greu sistemului fonetic și morfologic românesc: *brocker, dealer, disk-jokey*, profesii mai noi, practicate astăzi atât de femei (mai rar, România fiind mai conservatoare în a selecta un bărat sau o femeie pentru respectivele profesii), cât și de bărbați. Afirmăm, împreună cu Lazăr Vlăscean[6] că în pofida emancipării femeii, în privința alegerii unei profesii, aceasta continuă să fie discriminată: "…ingineria, fizica, matematica, dreptul sau chirurgia ar fi rezervate bărbaților, pe când profesiile didactice, de documentare sau de asistență socială, ar fi rezervate femeilor. Chiar și în profesiile în care dețin supremația numerică, funcțiile de conducere sau administrative sunt ocupate de bărbați. Oriunde intervine o ierarhie, treptele superioare aparțin predominant bărbaților". Astfel, dacă un bărbat îmbrățișează profesia de educator, alegerea sa este semnalată ca o ciudățenie, ceea ce întărește o dată în plus, stereotipul de gen: "Domnul Sebi, singurul educator cu studii superioare din Iași, se declară fără complexe in practicarea unei profesii care este considerată exclusiv feminină"[7].

Limbile se bazează pe principiul superiorității genului gramatical masculin față de cel feminin.[8] Trăim în continuare într-o societate patriarhală, în care puterea aparține bărbaților*: "Nu știm cum să spunem în franceză "une témoin" (testimone, martor) sau "une électeur"*

[5] Mariana, Flaișer, op.cit. p. 90
[6] L.,Vlăscean, Sociologie și modernitate, Iași, Polirom, 2007, p.205
[7] Ziarul de Iași, 23 august 2007, p.4A cfr.Mariana Flaișer, op.cit., p.92
[8] Cfr. Anne Marie Houdebine Gravaud, Femeia invizibilă sau despre invizibilitatea femeii în limbaj, Iași, Editura Universitații "Al.I.Cuza"1997, p.105

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

sau "une électrice" (elettore, elettrice, alegător, alegătoare) și absența genului feminin în dicționare duce la absența drepturilor femeilor în codul civil[9].

În anul 1987, în Italia apare un studiu remarcabil *Il sessismo nella lingua italiana*, autoare Alma Sabatini, despre limbajul sexist - *gender-inclusive-language*, care încearcă să dea vizibilitate lingvistică femeilor, astfel încât genul masculin să nu mai pună în umbră femininul. Studiul a fost elaborat pentru Președinția Consiliului de miniștri și pentru Comisia pentru egalitate și posibilități egale (Commissione per la Parità e le Pari oppurtunità) între femei și bărbați. Capitolul al treilea cuprinde *Raccomandazioni per un uso non sessista della lingua italiana*, propuse cu scopul de a sugera alternative compatibile cu sistemul lingvistic al limbii, pentru evitarea unor forme sexiste în limba italiană. Într-o lume condusă de bărbați în toate domeniile vieții sociale (politică, economie) este dificilă o schimbare radicală, deoarece aceste valori sunt împărtășite și apărate implicit de o mare majoritate a populației; limba, ca sistem, exprimă o normă impusă prin uz, oamenii sunt reticenți în fața schimbării. Astfel, de exemplu, în limba italiană sufixul feminin *–essa*, adăugat radicalului substantivului la forma masculină, este imediat perceput ca ironic și peiorativ: *medico/medichessa, vigile/vigilessa, soldato/soldatessa; sindaco/sindachessa* astfel, în unele cazuri se preferă formele *sindaca, vigile*, cu articolul feminin- *la vigile*. Acest sufix este acceptat la feminin fără nuanță ironică, atunci când denumește profesii exercitate de femei în folosul unei comunități, implicit, masculine: *dottoressa, professoressa, badessa, studentessa, poetessa*. Un termine precum *presidentessa* putea fi acceptat în rarele cazuri când indica directoarea sau inițiatoarea unui cerc de lucru cu croșeta sau unul de broderii artistice, munci rezervate cu predilecție femeilor; sau putea, cel mai adesea, să indice soția unui președinte *-presidente/presidentessa*. Uneori s-a exagerat în mass media ajungându-se la forme ridicole, precum *atleta/atletessa*. Este și cazul substantivelor feminine cu sufixul *–trice: ambasciatrice* este *soția* ambasadorului- *ambasciatore/ambasciatrice; governatore/governatrice*, percepute tot cu o nuanță de ironie în limba italiană. În linii generale, Alma Sabatini recomanda evitarea masculinului în cazul substantivelor care indică funcții instituționale, dacă există și substantivul la genul feminin. Astfel, ar fi corect să intre în uzul curent termenii: *senatore/senatrice; notaio/notaia; direttore/direttrice* etc.[10]

Site-ul cotidianului italian *la Repubblica* a inițiat începând cu anul 2009, un dialog într-o rubrică (*del Linguista- a Lingvistului*) în care lingvistul Massimo Arcangeli și

[9] Anne Marie Houdebine-Gravaud, idem. p. 49
[10] Cfr. Treccani.it.Enciclopedia. Antonio Castellana

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

colaboratorii săi trebuiau să răspundă întrebărilor venite din partea cititorilor, privind folosirea anumitor termeni ce denumeau profesii, deoarece cele mai mari dubii si nedumeriri in uz privesc diferențierea de gen, simțită ca discriminatorie, cu precădere, în câmpul muncii. Părerile expuse de cititori au fost foarte contradictorii. Astfel, în limba italiană se acceptă de majoritatea vorbitorilor de limbă italiană, pentru substantivele care indică funcții, meserii și profesii, folosirea unui așa-zis masculin neutralizator: *medico, ministro, avvocato, sindaco, direttore, presidente,* care, folosite la genul masculin impun respect, alături de un nume feminin. Într-un alt studiu asupra subiectului, Valeria della Valle și Giuseppe Patota[11] recomandă folosirea substantivului nume de profesie la feminin, dacă această formă există în limbă: dacă există forme precum: *sarta, infermiera, bambinaia*, pot exista și: *avvocata, ingegnera, notaia, medica, professora*. O excepție este constituită de două substantive masculine *soprano* și *contralto* care denumesc profesii exclusiv feminine. Se recomanda acordul la masculin: *è un buon soprano; un contralto celebre*; dar se face acordul la feminin, dacă substantivul respectiv, acompaniat și de un adjectiv, este însoțit de un nume propriu*: La famosa soprano Maria Callas*.[12]

În uzul curent al limbii italiene un termen precum *psicologa* este perceput ca normal; în schimb, *urologa* sau *ginecologa* par folosite cu ironie, peiorativ. Aceeași percepție există și în rândul vorbitorilor de limbă română: se poate folosi *medic urolog*, *medic ginecolog*, alături de numele propriu feminin, la fel, *psihologul* +nume feminin, situațiile sunt similare: se preferă substantivul care denumește profesia la genul masculin. Adăugăm aici și termenul *astrologul* Mariana Cojocaru, folosit de mass media. Spre deosebire de limba română, în care sunt acceptate sintagme de genul *doamna ministru, doamna avocat, doamna profesor* (spre a diferenția o profesoară universitară de o profesoară din învățământul preuniversitar, sintagmă, după părerea noastră destul de nouă în limbă și pretențioasă), în limba italiană sintagme precum *signora ministro* sau *signora ministra* nu sunt acceptate, nici de gramatici și nici de un bun simț lingvistic. În aceeași categorie se încadrează nume de profesii precum: *chirurgo, questore, deputato, senatore, arbitro* (chirurg, chestor, deputat, senator, arbitru) care desemnează atât referenți masculini, cât și feminini. Limba franceză prezintă situații puțin diferite și ne vom opri asupra lor mai departe.

[11] Valeria Della Valle, G., Patota, Il nuovo Salvalingua, Milano, Sperling&Kupfer, 2007, p.82, apud, M.Arcangeli, op.cit., p.151
[12] Idem, p.130

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

Titlul profesional, cu precădere, gradul, se folosesc la genul masculin, considerat natural, chiar cu referire la femei; deși marea majoritate a limbilor romanice au creat și forme speciale pentru feminin, preponderente rămân cele masculine, feminizarea substantivelor masculine care denumesc profesii, apare, în cea mai mare parte a cazurilor, ca adevăratul factor discriminatoriu. Într-un articol mai recent, Cecilia Robustelli, cadru didactic la Universitatea din Modena, Italia, apărut în martie 2013 pe site-ul Academiei Della Crusca, asupra reprezentării femeii prin limbaj, vine cu o recomandare: utilizarea în toate actele privind încadrarea în muncă, a unui limbaj nediscriminatoriu – Directiva *Măsuri pentru actualizarea parității și a șanselor egale între bărbați și femei în administrația publică* din 2007- *Misure per attuare parità e pari opportunità tra uomini e donne nelle amministrazioni pubbliche* del 2007), însă persistă rezistența în fața folosirii genului gramatical feminin pentru multe tipuri de profesii și funcții exercitate de femei, din diferite motive, cel mai adesea, culturale.

Asimetriile gramaticale reprezintă un domeniu foarte amplu, alcătuind un tablou destul de omogen. Marea parte a limbilor vorbite pe glob prezintă în structura gramaticală caractere sexiste și anume, masculinul nemarcat, folosit, implicit, și cu referire la genul feminin; parametrul este bărbatul, în jurul căruia se organizează universul lingvistic.[13] Astfel vom spune "italienii", românii", "rușii", incluzând bărbați și femei deopotrivă; "omul preistoric", "drepturile omului" etc.; omul include în română femeie și bărbat, însă în limbile italiană și franceză, inseamnă doar "bărbat": i *diritti dell'uomo, le conquiste dell'uomo, les droits de l'homme* etc.; deși s-au propus și formulări precum *i diritti umani, le conquiste umane*, uzul limbii a preferat formele discriminatorii, poate din inerție dar și printr-o tradiție seculară, dat fiind că limba unui popor este un instrument cu care se crează și dezvoltă conștiința indivizilor în societate.[14] Unele forme sunt profund asimilate și înrădăcinate în sistemul de gândire al unui popor, până la a deveni automatisme. Orice minimă dorință de schimbare apare deseori ca o violare a normelor, a parametrilor stabiliți deja într-o societate. În consecință, vom continua să spunem în cele trei limbi romanice: *profesorii, i professori, les professeurs, gli insegnanti, medicii, colegiul medicilor, i commercianti, comercianții, les commerçants, i vigili, polițiștii, les policiers* etc., înțelegând femei și bărbați deopotrivă.

[13] Cfr.Sergio Lepri, Medium e messaggio, Torino, Gutenberg, 1986, 2000
[14] O sintagmă recent folosită pe canalele televiziunii italiene-Rainews, este i diritti della persona (telegiornale, 25 novembre, 2015)

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

Din timpuri imemoriale până în zilele noastre, femeia a fost considerată dependentă de soț; dependența era așa de mare și continuă să fie în anumite sectoare sociale, încât unii termeni în limba română precum: *primăreasă, preoteasă,* chiar și *"maica" preoteasă*[15] *notăreasă, notărăşiţă/notăriță, spiţereasă, dăscăliţă*, etc. sunt înțeleși prin intermediul genului masculin, cu trimitere la soția unui: *primar, preot, notar, spiţer, dascăl*. Unele dintre substantivele menționate au devenit apoi nume de profesii feminine, iar exemplele sunt foarte numeroase în limba română[16] și se extind chiar la gradele militare și la ierarhiile nobiliare.[17] În Dicționarul Zingarelli din anul 1994, în care putem găsi 800 de profesii la genul feminin, dintre care citățm, în domeniul militar*: la soldata, la generale, la caporale, la sergente, la marescialla, l'amiraglia,* fapt care a fost semnalat cu ironie în ziarul La Reppublica din 14 iulie 1994, cu titlul "Ecco la vocabolaria" (vocabolario/vocabolaria, cuvânt inexistent la genul feminin în lexicul italian). Niciunul dintre termenii de mai sus nu se regăsesc în uz, poate și pentru că în Italia nu se impune un serviciu militar femeilor.

Revenind asupra profesiilor exercitate de femei în diacronie/ sincronie, trebuie să observăm, fără a ține cont de o epocă istorică specifică, existența unor sectoare profesionale predilecte. Deși emanciparea femeii a condus la o viziune modernă asupra manierei în care o femeie își alege profesia în viață, persistă o evidentă discriminare a femeii în anumite sectoare profesionale, cu precădere a femeilor care au funcții de conducere în anumite instituții. În cele trei limbi romanice, lângă numele propriu feminin, apare titlul profesional: *Laura Baldini, Presidente della Camera; Ministrul Finanțelor, Ioana Petrescu; Il ministro degli Esteri, Federica Mogherini; il ministro Elsa Fornero; il magistrato Ilda Bocassini; l'avvocato Giulia Bongiorno; il rettore Stefania Gianini.* Substantivele *magistrato, ministro, amministratore* și altele care indică profesii, considerate a fi practicate de bărbați, cu precădere, cer folosirea genului masculin, prin simpla substituire a articolului masculin cu cel feminin. Motivul acestui interesant procedeu lingvistic a fost explicat de Cecilia Robustelli într-un articol, deja ciat de noi, apărut pe site-ul Accademiei della Crusca în anul 2013. Concluzia la care se ajunge este că formele feminine noi apărute în uz sunt încă incerte, uneori percepute ca

[15] Termen auzit pe canalul tv "Trinitas", cu trimitere la soția părintelui Galeriu.
[16] Cfr. Mariana Flaişer, op.cit., pp. 90- 91
[17] căpitănească, hătmănească, logofetească, stolnicească, doamna general, doamna colonel

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

nepotrivite, ironice, nepoliticoase, preferându-se formele tradiționale masculine. Astfel, se pare că *ministra* și *prefetta* în limba italiană nu sunt acceptate de publicul larg.[18]

În limba franceză *la présidente* este un termen care poate indica atât președintele unui tribunal – *la présidente du tribunal*, președinta unui juriu – *la présidente d'un jury de concours*, cât și soția unui președinte. Pentru termenul profesional *juge* (judecător, giudice), este în uz forma la genul feminin: *Elle est juge; madame la juge*; în cazul titlului profesional *le maire* (primar, sindaco), există două forme, la masculin și la feminin, în sintagme de "compromis"[19], precum următoarele, existente în limbile franceză și română, inacceptabile, însă, în limba italiană: *Madame le maire* (foarte rar –*Madame la maire*), alături de *la mairesse* (soția primarului), dar și cu înțelesul de „primăriță", "viceprimăriţa"[20]. Un compromis lexical asemănător este prezent și în sintagmele *Doamna Ministru* (în limba română se regăsește și forma *ministreasă*, ușor învechit, soția ministrului; forma *ministra* este percepută ca fiind peiorativă, neindicată); în limba franceză, *Madame la ministre*, alături de *Madame le Ministre*; *Doamna deputat, Madame la députée*, alături de *Madame le député, Doamna senator, Madame le sénateur, Madame la sénatrice.* În limba română sunt folosiți și termeni profesionali, care indică funcții înalte în domeniul universitar: *Doamna Rector, Doamna Prorector* (în limba italiană există formele *la Rettrice, la Vicerettrice,* dar sunt ușor ironice la genul feminin, folosite doar pentru a indica ca este vorba de o femeie care ocupă respectivul loc în ierarhia universitară; *Domnul (Doamna) decan*, însă, cu mențiunea că *Doamna decan* este folosit și pentru șefa unui barou de avocați. Din motive ce țin de trecutul istoric românesc, unele titluri profesionale sunt evitate: *femeie academician* sau *femeie savant,* considerate nepoliticoase, jignitoare. Termeni precum *secretar de stat* sau *consilier prezidențial* se folosesc numai la genul masculin, chiar dacă funcția respectivă este exercitată de o femeie. La fel, profesii precum: *tanchist, hamal, gardian public, jocheu* sunt doar substantive de genul masculin, fiind însă astăzi și profesii efectuate de femei. Recent[21] au intrat în lexicul românesc termeni care indică profesii noi: *manager*: "Manager Beatrice Rancea, Opera Română din Iaşi"; *boss, patron*. Masculinul nemarcat apare de asemenea, în anunțurile de mică publicitate, mai ales în ofertele pentru locuri de muncă: "angajăm avantajos agent de vânzări"; se încearcă, însă, reducerea discriminării feminine, prin anunțuri

[18] Intr-o ședință in Prefectura din orașul Napoli, un cetățean a numit-o doar signora pe doamna prefect, nefiind sigur asupra titlului profesional pe care ar fi trebuit sa-l pronunte în adresare: la masculin prefetto sau prefetta, la genul feminin?
[19] Termenul aparține Marianei Flaișer. Ni-l insușim, considerându-l foarte pertinent.
[20] "viceprimărița" orașului Piatra Neamţ – folosit pe canalele tv.
[21] Aurelia, Marinescu, Codul bunelor maniere astăzi, București, Humanitas, 2002, p.66

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

neutre “personal calificat”; “azienda cerca esperti venditori/venditrici”; “angajăm confecționere”; doar la feminin; se întâlnesc și cazuri în care se preferă pentru un tip de munca, femei: “angajez vânzătoare” sau “angajez vânzător; fată”. Este evidentă tendința spre eliminarea cazurilor de sexism lingvistic inacceptabile astăzi în societate.[22] În limba franceză, însă, anunțurile de angajare respectă variația de gen prin acordul adjectivelor sau al participiilor trecute: "Vous êtes dynamique, ouvert(e) et organisé(e)... contactez-nous!"; "Au sein d’un service de 8 personnes, vous êtes chargé(e) des achats ...." În limba franceză, genul gramatical, deși arbitrar, rămâne principala indicație a genului natural când este folosit într-un lexic marcat de trăsăturile +animat și + uman. Genul masculin al substantivelor care denumesc profesii sau meserii trimite, în general la sexul masculin.[23]. Feminizarea presupune doar folosirea morfologiei verbale: *un médecin blond/une médecin blonde,* articolul, cum am menționat deja, servește doar la diferențierea dintre genuri: *un /une linguiste, un/une gynécologue, un/une professeur, un/une journaliste*, sau, prin derivare: *un magistrat/une magistrate; un inspecteur/une inspectrice; un sculpteur/une sculpteuse, sculprice; un acteur/ une actrice, un auteur/une autrice/ auteure→ mai folosit decât autrice; un ambassadeur /une ambassadrice.* În cazul funcțiilor politice în Franța, o dezbatere în cadrul Marii Adunări Naționale[24] din 2014, pune în evidență faptul că politicienii de stânga sunt mai feminiști, țin la respectarea genului gramatical, pe când, cei de dreapta sunt mai conservatori, urmând, practic, indicațiile Academiei franceze, preferând forma de masculin pentru titluri profesionale și grade militare. Astfel, la începutul dezbaterii asupra proiectului de lege privind egalitatea între sexe, ministrul (*la ministre* Najat Vallaud-Belkacem) a fost interpelată de mai multe ori cu *Madame le ministre*" de către reprezentanții UMP (Union pour un mouvement populaire)[25], ceea ce a determinat o serie de replici dure și ironice : "Cher collègue, je vous suggère de prononcer cette phrase sans difficulté: *« Mme le ministre est enceinte'. Essayez ! Vous verrez: c'est difficil »*" (tr.n. : Dragi colegi, va sugerez să rostiți fraza următoare fără stânjeneală: *d-na ministru este însărcinată)* a fost una dintre replici, rostită de fostul ministru Marie-George Buffet care se adresa reprezentantului UMP, Jean-Frédéric Poisson; acesta a replicat, însă, că este capabil să pronunțe fraza respectivă : "*J'y arrive très bien*". În consecință, socialistele Axelle Lemaire și Barbara Romagnan s-au adresat membrilor UMP, cu apeativul: "*Monsieur*

[22] Vezi și Mirela, Aioane, Formule allocutive nelle lingue romanze (italiano, romeno, francese). Studio pragmalinguistico, articol în curs de aparitie în 2015 la Editura Franco Cesati Editore, Firenze, Italia
[23] Anne Marie, Houdebine-Gravaud, op.cit , p.43
[24] http//www.huffingtonpost.fr/2014/01/16machisme
[25] Formațiune politică, care a funcționat cu această denumire până în 30 mai 2015, când sub președinția lui Nicolas Sarkozy, și-a schimbat numele în Les Républicains

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

la députée" (Domnul deputată). Catherine Coutelle (PS), președinta Delegației pentru drepturile femeilor, consideră că folosirea genului masculin pentru cea mai mare parte a titurilor profesionale, fac femeia invizibilă. Dicționarul Academiei franceze, însă, încă din anul 1635, a stabilit niște reguli pentru uzul limbii franceze, uitate poate, astăzi, de oamenii din sfera politică, reguli pe care reprezentanții de stânga le contestă, încă din 1980 și încearcă să le modifice în favoarea lor[26]. Academia franceză nu a fost de acord cu propunerile avansate de comisiile pentru feminizarea substantivelor care denumesc profesii feminine, motivând că: *la fonction ne peut être identifiée à la personne qui l'occupe* (tr.n :funcția nu poate fi identificată cu persoana care o îndeplinește). În *Nouveau Petit Robert de la langue française*[27] putem observa următoarele forme: substantivul de genul feminin *autrice* apare rar în uz, fiind înlocuit de *femme auteur* sau *femme de lettres* sau chiar *auteure* după modelul din franceza canadiană. *Une écrivaine* este rar folosit în franceza de astăzi, dar curentă în Québec: "une chaîne invisible, où se côtoient des artistes, *des écrivaines,* des héroïnes de roman" [28]. Forma *Maître,* folosită în învățământul universitar sau în limbajul juridic, este invariabilă: un/une *maître de conférences; Elle est maître assistant / maître de recherches* sau *Maître* X, *avocate* à la Cour (NPR, 2008 :1510)[29]. Un termen profesional interesant este în limba franceză *un chef/une chef: C'est la chef et cela se voit à la terreur qu'elle inspire, au respect qu'elle suscite*[30] , însă în limba franceză vorbită în Elveția apare și forma *cheffe*, acceptată în uz: *Elle est cheffe d'entreprise.* Creat după modelul canadian, substantivul feminin *une professeure*, termen care se înscrie pe aceeași linie a reprezentării sociale a femeii[31], apare în uz, alături de *une professeur, la nouvelle professeur*, care sunt, totuși, mai frecvent folosiți în limba franceză.

Reificarea femeii. Stereotipuri sociale recurente

Includerea genului feminin în masculin este considerat de gramaticile celor trei limbi romanice, un fapt normal, devenit un simplu automatism în mass media, ceea ce a condus de-a lungul timpului la consolidarea unor stereotipuri sociale: femeia este reprezentată aproape în exclusivitate prin expresii superficiale, insistând asupra feminității, asupra modului în care este îmbrăcată, chiar dacă exercită o profesie publică importantă la nivel național. Încă o dată,

[26] Cfr. Blog: grand genre, petits moyens, par Julien Aubert
[27]Le Nouveau Petit Robert de la langue française 2008. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, éditions Le Robert, 2008 (NPR)
[28] Le Nouveau Petit Robert, 2008, p. 819.
[29] un maître d'études /une maîtresse d'études (supraveghetor într-o clasă de elevi)
[30] NPR, p. 409
[31] Voltaire folosea termenul "professeuse" (Anne Marie Houdebine-Gravaud, op.cit., p. 47)

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

limba ne oferă niște paradigme de interpretare a realității, realitate pe care este greu să o schimbăm și care impune mentalitatea unei epoci istorice. Astfel, stereotipurile de gen cele mai frecvente includ întrebuințarea anumitor adjective sau verbe, în toate cele trei limbi romanice, în general, în limbajul jurnalistic, cu referire la femei, devenite clișee: *sensibil, ușor, delicat, grațios, fragil, plăcut, mic, slab* (*sensibile, leggiadro, grazioso, delicato, fragile, piccolo, debole; sensible, léger, délicat, fragile, petit, faible)* sunt uzitate pentru a descrie femei. Nu vom auzi sau rosti niciodata *fragile signore*, *un bărbat fragil, un homme fragile*. Fragilitatea este o trăsătură care privește doar femeile, o idee îmbrățișată de gândirea colectivă, exprimând prejudecăți cu conotație negativă, fiind lipsită de adevăr în societatea de astăzi, când femeia are un rol activ. În aceeași categorie de stereotipuri negative intră și folosirea asimetrică a diminutivelor (cu precădere, în limbile italiană și română), uneori inutile cu referire la femei și la obiectele lor personale[32], atitudine lingvistică pe care nu o vom întâlni in referirea la bărbat*: domniță, căciuliță, pantofiori, hăinuța, gecuța* (*donina, cappellino, scarpette, giacchina*) etc, care implică și ideea ca o femeie ar avea nevoie de o protectie masculină, ca și cum nu ar avea acces liber la o existență autonomă. Vom oferi câteva exemple de perechi de substative+adjective, la genul masculin și la genul feminin, care ilustrează o percepție semantică complet diferită în imaginarul colectiv și care se înscriu în lista stereotipurilor de gen: *uomo disponibile/donna disponibile - bărbat disponibil/femeie disponibilă*, care se traduce *prin bărbat atent, grijuliu /femeie de moravuri ușoare; uomo pubblico - personaj important)donna pubblica- femeie de moravuri ușoare; personaj public, persoană publică*; *uomo facile -cu care se poate trai bine, ușor, agreabil /donna facile - femeie de moravuri ușoare*: în limba franceză: *femme légère, facile,* cu aceeași conotație ca în limbile italiană și română*; uomo senza morale - bărbat fără prejudecăți / donna senza morale - femeie de moravuri ușoare* și exemplele pot continua; sau folosirea unui substantiv la masculin care, prin trecerea la genul feminin, capătă conotații negative sau ironice: un *professionista/una professionista –bărbat care își cunoaște bine meseria/ femeie de moravuri ușoare; intrattenitore /intrattenitrice - animator/ femeie de moravuri ușoare; masseggiatore/passeggiatrice - bărbat care se plimbă / femeie de moravuri ușoare; massaggiatore / massaggiatrice – kinesiterapeut /femeie de moravuri ușoare* etc. Și în limba franceză vom întâlni astfel de perechi M/F cu conotație negativă la genul feminin în uzul curent al limbii, ilustrând perfect discriminarea: *savant / savante; gars / garce; fils / fille*;

[32] Cfr.S., Lepri, op.cit., passim

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

alături de: *fille de joie, fille publique, fille des rues.* Reificarea femeii apare în general tot în limbajul manipulator folosit în mass media prin reprezentarea femeii doar printr-o parte a corpului ei: *la bionda (blonda), la rossa, roșcata, la bella, frumoasa*, comportament lingvistic prezent în publicitate, când femeia devine "o momeală" pentru publicul masculin.[33] Alt obicei lingvistic este identificarea femeii prin raportare la soț sau la tatăl familiei: *soția lui..., la moglie di, la femme de, la figlia di, fata lui, la vedova di....*ca și cum femeia ar fi o continuare a bărbatului sau vom întâlni construcții precum: *Avocatul Popescu și (cu) soția,* prezente în toate cele trei limbi romanice. De multe ori o femeie, chiar dacă ocupă o funcție importantă, chiar dacă este o persoană publică, cunoscută și respectată, continuă să fie prezentată într-o manieră superficială, insistând asupra felului în care este îmbrăcată, ceea ce conduce implicit la semnalarea sexului respectivului personaj. Într-o fotografie recentă, care ilustra noul guvern creat în România anului 2015, femeile apar aproape complet acoperite de bărbați, aflându-se dispuse în rândul al doilea, având alături explicația următoare: *femeile ministru ale noului guvern de tehnocrați.*

Femeile și bărbații se folosesc de limbaj în mod diferit: astfel, femeile reflectă și în modul în care se exprimă, în scris sau în vorbire, o poziție de subordonare față de bărbat. Femeile manifestă o grijă deosebită în alegerea cuvintelor, sunt mai conservatoare, sunt atente la aspectul formal, la corectitudinea discursului, evită folosirea obscenităților. Această atitudine a fost interpretată de psihologi ca o teamă manifestată de femei, teama de a nu fi desconsiderate, așadar, au fost apreciate ca nesigure, prea amabile. S-a remarcat folosirea abundentă a adjectivelor, care trădează o stare emotivă, afectivă, infantilă, un fel de *strategie a politeții*[34], idee care nu este însă împărtășită de lingviști și psihologi în aceeași măsură. În cazurile, însă, in care femei aflate în funcții importante de conducere folosesc un limbaj mai dur, liber, dezinvolt, acesta este perceput ca vulgar. Astfel, redăm cazul, șefei de la CNA, Laura Georgescu, în România, înregistrată de subalterni în timp ce folosea niște cuvinte mai dure care nu ar fi atras atenția dacă ar fi fost spuse de un bărbat. Cazul a fost mult mediatizat, în titluri de genul "Sex violenta CNA", "Șefa CNA ca un birjar" etc. În Franța a rămas celebru cazul doamnei prim-ministru Édith Cresson, prima și singura prim-minstru a Franței, șef al guvernului între 1991 și 1992, în timpul mandatului lui François Mitterand, care folosea un limbaj fără cenzură personală, taxat imediat de mass-media ca fiind dizgrațios și vulgar. Replicile sale dure, acide, ironice, care ar fi făcut deliciul publicului dacă ar fi fost rostite de

[33] Acesta este un subiect pe care l-am tratat în alte articole.
[34] Cfr.Rita Fresu treccani.it/lingua_ italiana/speciali/femminile/Fresu.html

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

un bărbat, au fost foarte rău percepute de public, considerate nepermise în limbajul unei femei. A devenit, așadar, o victimă a presei și a "*machismului*" clasei politice din acea perioadă istorică. Un stereotip de gen nou s-ar putea datora diferențierii manierei de exprimare între femei și bărbați, rezultând astfel percepția negativă asupra modului în care se servesc bărbații de limbaj. Acesta ar apărea, în consecință, mai dur, lipsit de delicatețe, nepoliticos, arogant, superficial, deseori vulgar, față de corespondentul feminin, mult mai emotiv, subiectiv, agreabil.

Este nevoie astăzi de o revoluționare a limbajului, de o schimbare de percepție, de transformarea mentalității pentru modificarea stereotipurilor de gen, înrădăcinate de secole în mințile oamenilor; limba trebuie să fie adecvată schimbărilor din societate, emancipării femeii, statutului său de persoană autonomă. Un termen universal este în limba italiană *il/la single*, cu o singură semnificație, și anume, *bărbat /femeie singur,ă*, care a înlocuit într-o oarecare măsură pe cel de *scapolo (burlac), nubile, zitella (fată mare, bătrână*), noțiuni care au dispărut în societata civilă actuală, însă, termenul nu este cunoscut în limba română, în care continuăm să facem referire la *bărbat necăsătorit/ femeie necăsătorită.* În limba franceză se folosește același termen pentru ambele genuri: *le/la célibataire.*

Subiectul tratat în articolul nostru fiind extrem de vast, poate fi considerat un punct de pornire pentru noi cercetări; nu poate fi prezentat exhaustiv, poate fi oricând îmbogățit, amplificat, privit din diferite perspective și mereu refăcut, odată cu schimbarea ideologiilor și mentalităților sociale și implicit, lingvistice, dintr-o anumită epocă istorică.

BIBLIOGRAFIE:

Aristotel, *Poetica*, București, Editura IRI, 1998

Arcangeli, Massimo, *Cercasi Dante disperatamente*, Roma, Carocci, 2012

Della Valle, Valeria, Patota, Giuseppe, *Il nuovo Salvalingua*, Milano, Sperling&Kupfen, 2007

Delumeau, Jean, *Frica în Occident*, secolele al XIV-XVII-lea, vol.II, *Agenții lui Satan-Femeia,*

București, Meridiane, 1986

Flaișer, Mariana, *Nume de profesii și profesioniști*, Iași, Demiurg, 2009

Houdebine Gravaud, Anne Marie, *Femeia invizibilă sau despre invizibilitatea femeii în limbaj*, Iași, Editura Universității "Al.I.Cuza"

Le Nouveau Petit Robert de la langue française, 2008. *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française,* éditions Le Robert, 2008 (NPR)

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)

Lepri, Sergio, *Medium e messaggio*, Torino, Gutenberg, 1986, 2000

Noul Testament, Iași, Sapientia, 2002 (traducere în limba română, pr. Alois Bulai și pr. Anton Budăi)

Marinescu, Aurelia, *Codul bunelor maniere astăzi*, București, Humanitas, 2002

Vlăsceanu, Lazăr, *Sociologie și modernitate,* Iași, polirom, 2007

Treccani.it/lingua_it/speciale/femminile/Fresu

www.huffingtonpost.fr/2014/01/16/machisme

Blog -Julien Aubert.grand genre, petits moyens

BDD-V2056 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-09 10:27:07 UTC)